

Quatre documents de principis del segle XVI, extrets d'un protocol notarial d'Arnes

 Joan-Hilari Muñoz i Sebastià

Introducció

Els protocols notariais són, sense cap mena de dubtes, una font documental molt interessant per conèixer diversos aspectes de la vida pública i privada dels nostres avantpassats. Seria inacabable enumerar l'enorme quantitat d'estudis historiogràfics que s'han fet, es fan i es continuaran fent en un futur a partir de les informacions extretes dels milers de protocols notariais que es conserven a Catalunya des del segle XIII.

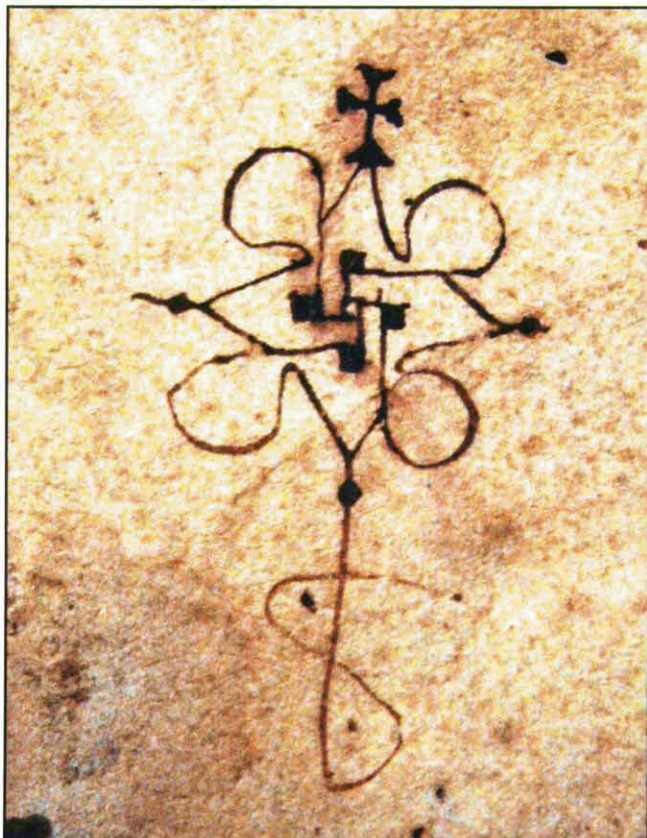
Tot i la importància d'aquestes fonts, malauradament, en determinades zones del nostre país els diversos conflictes bèl·lics que ens han afectat des de mitjans del segle XVII, com ara la Guerra dels Segadors, la de Successió, la del Francès, les guerres carlines o la darrera Guerra Civil, han provocat la desaparició pràcticament total d'alguns arxius notariais. Això va passar al de Gandesa ja que la Guerra Civil de 1936-39 va provocar la gairebé total destrucció d'aquest fons documental a causa del bombardeig de la casa del notari on es custodiaven els protocols. De fet, actualment, només es conserven un pocs manuals anteriors a l'any 1936 repartits entre l'Arxiu Històric Comarcal de les Terres de l'Ebre i l'Arxiu Històric de Tarragona, i molts d'ells són posteriors a la segona meitat del segle XVIII.¹

Per això, la recent troballa en els fons de l'Arxiu de la Catedral de Tortosa d'un protocol notarial de l'any 1501 del notari d'Arnes Llorenç Albiol² permet conèixer de primera mà alguns aspectes interessants (i inèdits fins ara) esdevinguts en aquesta població de la comarca de la Terra Alta als inicis de l'Època Moderna. Del conjunt d'escriptures contingudes en aquest manual notarial nosaltres n'hem triat quatre que pel seu interès estudiem en detall: una concòrdia de pau signada entre tres homes que mantenien entre ells un conflicte, un nomenament d'administrador de béns a causa d'emprendre un pelegrinatge a sant Jaume de Galícia, una reunió del consell municipal d'Arnes realitzat (tal com era costum) a les escales del cementiri

i, finalment, el contracte per obrar un orgue destinat a l'església parroquial d'aquella població.

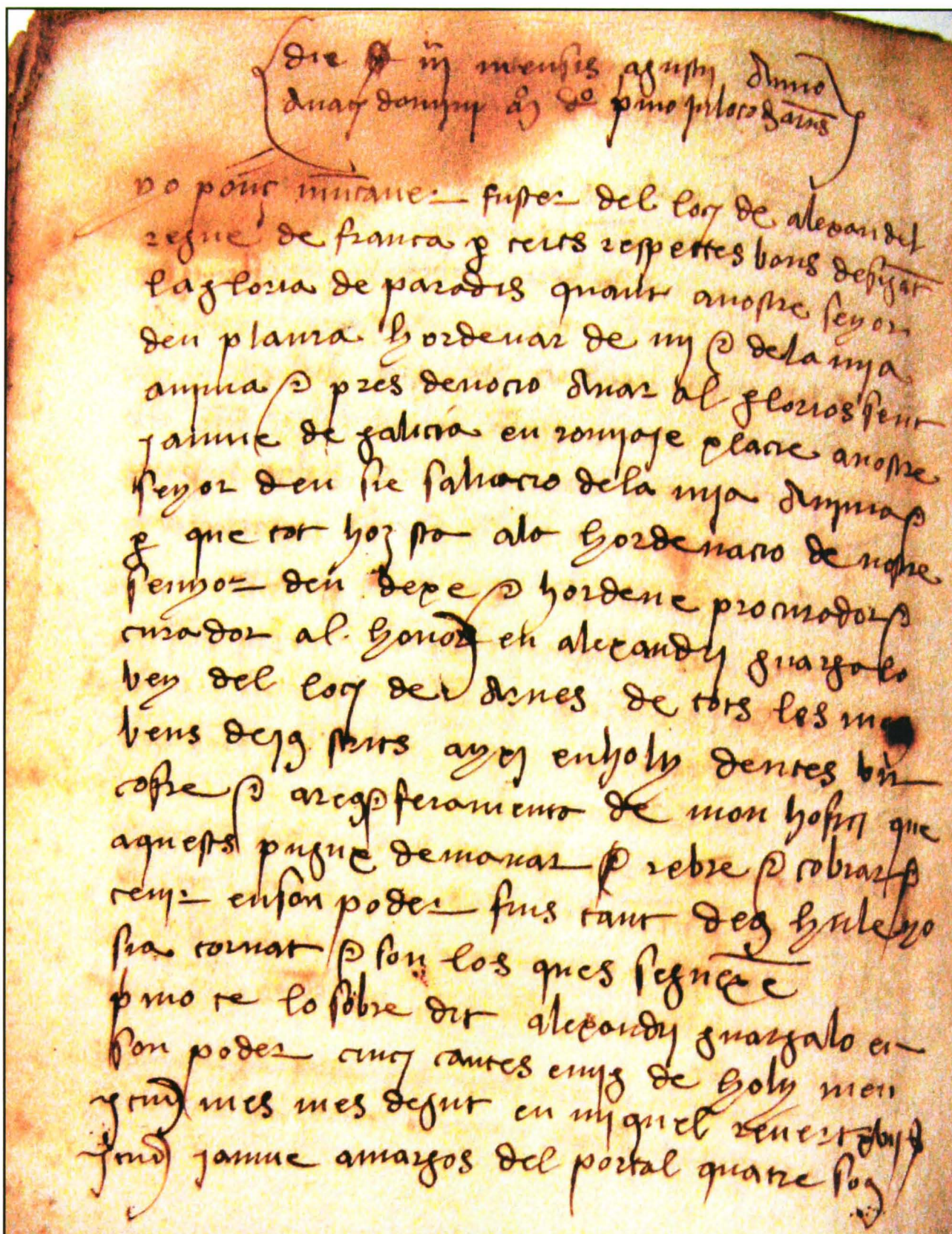
Una treva signada davant notari

La violència, malauradament, sempre ha estat un fàcil recurs emprat pels humans per resoldre tota mena de conflictes. Tot i així sempre han existit també mecanismes per tal de controlar-la o apaivagar-la, així, en aquest protocol notarial hi ha recollit un document de pau signat entre tres persones el dia 20 de juliol de l'any 1501, que recull el següent acord: *"...Nos, en Pere Tor(r)ent, del loch de Arnes y Johan Sesé de la villa de Horta,³ fermam pau y ab jura-*

Signatura del notari Llorenç Albiol

Foto: Joan-Hilari Muñoz

Primera pàgina del nomenament d'administrador de béns per anar de pelegrinatge a Sant Jaume de Galícia

Foto: Joan-Hilari Muñoz

ment y omenatge prestat en mà y poder del honorable en Lorenç Albiol, batle del dit loch de Arnes,⁴ de no fer dany ni dapgatge ni fer fer a Jaume Osello, natural de la ciutat de Barcelona (...) a pena de cent florins..." El document es completava amb una declaració d'Osello: "...dit dia y ora, yo dit Jaume Osello dexau als sobredits en la forma sobredita sots les penes sobredites..."

Malgrat que en cap moment es digui quin era el motiu del conflicte que enfrontava les dues parts, el apreciable valor de la pena imposada al que trenqués la pau (cent florins) ens indica que el punt de discòrdia era prou greu, atès l'alt valor de la multa imposada (unes noranta-cinc lliures en moneda barcelonesa).

Un pelegrinatge a sant Jaume de Galícia

El dia 3 d'agost de l'any 1501 el fuster Ponç Muntaner "...del lloc de Alexau del regne de França..." i que llavors residia a Arnes, volia iniciar un pelegrinatge cap a sant Jaume de Galícia. Com que el viatge era perillós i no sabia quan podria tornar, va nomenar com a encarregat de les seves propietats a Alexandre Gargallo, veí d'Arnes, el qual havia d'administrar i custodiar "...tots los meus béns deïus scrits, axí en holi, deutes, un cofre y arreus y ferramenta de mon hofici..." mentre durés el seu viatge.

També se li demanava a Gargallo expressament que cobrés un seguit de deutes que diferents persones de la vila devien al francès. Finalment, si el pelegrinatge no acabava bé i Muntaner moria abans, el nomenava marmessor (encarregat d'administrar la seva herència) i aquest podia "...distribuyr tots los (...) béns restants en misses y coses pies...", segons el seu parer.

Aquest document, malgrat la seva simplicitat, és interessant perquè d'una banda, documenta a principis del segle XVI la existència d'un camí de sant Jaume a la comarca de la Terra Alta, un element analitzat per altres autors pel que fa a l'edat mitjana.⁵ I en segon lloc, detecta la presència d'immigrants francesos a la nostra comarca durant aquella època, un fet que adquirirà una gran importància a finals del segle XVI i principis del següent.⁶

Una reunió del consell municipal

Un dels edificis més coneguts de la vila d'Arnes arreu de Catalunya és, sense cap mena de dubtes, la seva Casa de la Vila que fou obrada, tal com molt bé pregona una inscripció, l'any 1584 per l'arquitecte Joan Vilabona, fill de Queretes (comarca del Matarra-nya).⁷ El que molts visitants d'aquella població ignoren és que abans de construir-se aquest interessant edifici renaixentista, les reunions del consell municipal d'Arnes es reunia a cel obert, en unes escales situades en el fossar, segurament al costat de l'antiga església parroquial d'aquella vila.⁸

Aquesta afirmació la podem fer si tenim en consideració una escriptura notarial del dia 28 d'agost de l'any 1501 i recollida pel notari Llorenç Albiol, que comença de la següent manera: "...En les grases del fossar⁹ de dit loch, hon se acostume plegar moltes vegades lo consell fonch juntat tot lo consel segret y general de dit loch de Arnes..." L'acord d'aquest consell no és gens excepcional, però nosaltres el transcrivim per la informació que aporta respecte a la composició que tenia aquest organisme administratiu municipal aquell primer any del segle XVI: "...Primo, Johan Amargós (i) Antoni Cabés, jurats y Guillem Albiol, Guillem Cabés, Miquel Revert, Pere Artiga, Sal-

vador Gargalo, Guillem Monreal, Miquel Ferrer, Pere Revert, Guillem Leyxar, Miquel Real, Johan Felio, Jaume Amargós, Joahn Amargós, Pere Exerich, Anthoni Gargalo, Pere Aguiló, Anthoni Sentís, Frances Artiga, Pere Real, Anthoni Casanova, Anthoni Real, Miquel Ferrer major, Jaume Amargós, Cristòfol Toldrà (i) Miquel Cabés, tots a una ben són stats contents fermar compromís en poder d'en Johan Amargós sobre una diferència que és entre la batlia de Horta y en Jaume de Claresvalls sobre la notaria sia (en) Horta y en altres lochs de la Batlia...", per tal motiu obligaven tots els seus béns per fer front a les possibles despeses derivades d'aquella demanda.

La construcció d'un orgue per a l'església parroquial

Actualment quan hom visita alguna de les esglésies parroquials de la comarca de la Terra Alta es troba al davant uns magnífics edificis obrats en períodes diferents: durant el romànic com la portalada de Gandesa, durant el gòtic com la parròquia d'Horta de sant Joan, en el Renaixement com el temple parroquial de Vilalba dels Arcs o durant el barroc com l'església de Prat de Comte.

Però tots aquests edificis tenen en comú un aspecte particular: la manca gairebé total i absoluta en el seu interior d'elements d'art moble anteriors als estralls dels anys 1936-39, durant els quals, i sovint per causes ben irracionals, es malmeteren per sempre més un important conjunt d'obres artístiques úniques i rellevants.¹⁰ De vegades, però el que ha fet desaparèixer aquestes obres d'art no han estat els conflictes bèl·lics, ben presents a les nostres terres durant els darrers tres-cents cinquanta anys, sinó el canvi de gustos artístics o la necessitat de renovar determinats objectes malmesos pel pas del temps o inadequats per a les necessitats canviants del culte religiós.

Per tant, documents com el que tot seguit presentarem, i que descriu fil per randa el contingut d'un acord signat el dia 25 de novembre de l'any 1501 entre els jurats de la vila d'Arnes i un mestre orgue-ner d'origen aragonès anomenat Enric per obrar un nou orgue destinat a l'església parroquial d'aquella població, ens ajuda a copsar ben vivament l'enorme riquesa que presentaven els temples parroquials de la comarca de la Terra Alta uns quants segles enrera. Mitjançant aquest document (transcrit íntegrament a l'apèndix documental) sabem que l'orgue s'havia de construir, seguint els següents punts de l'acord establert entre ambdues parts:

- En primer lloc, s'establia que l'instrument havia de mesurar dotze pams d'altura, que aplicant la mesura vigent llavors a Arnes (que eren les de l'alna de Lleida) hauria de fer aproximadament uns 233 centímetres d'alçada.¹¹

- El cost del material per obrar l'orgue (fusta i estany, principalment) anirien a càrrec del govern municipal i aquest també es faria càrrec de "...pagar lo mestre fuster que obrarà bastiment e peu e per a les manches...". El salari que cobraria l'orguener dependria del que dictaminessin dos experts, un cop acabada l'obra.
- Pel que fa a la part musical del nou orgue aquest havia de tenir "... tres castels, çò és lo principal ab dos al costat y sonarà de quatre maneres: orgue major y flautado y quinzenes y mestura...". O sigui, hauria de tenir tres grups de tubs (un de central i dos de laterals) i quatre registres musicals, cadascun dels quals sonava mitjançant una mida de tub.¹²
- El termini de lliurament de l'obra enllestida es fixava per a la propera festa de santa Maria Magdalena, patrona de la vila d'Arnes.
- Finalment, per iniciar la seva feina i fer front a les primeres despeses, la universitat d'Arnes donava deu lliures al mestre com a bestreta.

Apèndix Documental

1501, novembre, 25. Arnes.

Contracte signat entre Enric, mestre orguener habitant a la vila de Tauste del Regne d'Aragó, i els jurats d'Arnes per tal d'obrar un orgue destinat a l'església parroquial d'aquella vila.

Arxiu de la Catedral de Tortosa. Protocols Notarials. Llorenç Albiol, 1.

"Nos en Johan Amargós y Anthoni Cabés jurats de dit loch de Arnes, Guilem Albiol major, Johan Belido, Bernat Agramuntel, Pere Artigua, Miquel Revert, Salvador Guargualo, Miquel Serena, Guilem Albiol menor, Pere Revert, Alexandri Guargualo, consellers de dit loch de Arnes en nom propi y en nom de la universitat de dit loch de Arnes, obligam nostres béns propis y los béns de dita universitat, tenir y complir totes les quoses contingudes en la capitulació infrascrita a vos maestre Anrique. Y yo dit maestre Anrique, organiste abitant en la villa de Taust del regne de Aragó, me obligue a la dita universitat tenir e complir totes les cosses infrascrites, sots obligació de mos béns propis.

Primo, és estat concordat entre nosaltres los sobre-dits jurats prohòmens de dit loch de Arnes, de una part, y vos mestre Anrique, de la part altra, nos fareu un orgue de dotze palms per a la església de Arnes.

Ítem, son contents primo de la dita universitat donar a vos dit maestre Anrique, tot lo compliment axí en stany com de fusta y pagar lo mestre fuster que obrarà bastiment e peu e per a les manches. Y finalment en totes les coses y despeses que sien per servey de dit orgue y lo restant que-s les mans de vos dit maestre Anrique, com acabat sie dit orgue, a coneguda de mossèn Johan Guargualo prevere y

de una altra persona que entengue del art, la que voldrà la villa som contents pagar y satisfervos tot lo que per ells serà tachat de dar a vos dit maestre Anrique.

Axí mateix yo dit maestre Anrique me obligue complir y acabar dit orgue de dotze palms en que aurà tres castels, çò és lo principal ab dos al costat y sonarà de quatre maneres: orgue major y flautado y quinzenes y mestura. Per si y juro y me obligo, donant-me nostre senyor Déu salut y vida, de darlo acabat per a santa Maria Magdalena de l'any MD y dos que cau a XXII de joliol.

Ítem, més so content donar fermança per aquela cantitat que costarà tres quintars d'estany que són XXXIII lliures jaqueses, lo qual stany après de feta la plancha per dit orgue tornant la en poder de la vila o qui per ella la rebrà, que sie destruïda aquella obligació y fermança.

Ítem, més so content dar fermança per doscens sous, dich X lliures jaqueses que la villa me bestrau per a mes despeses en porata del que yo tinch aver per mes mans y que no complint dita obra, ab tot lo mester y profit y cosa bona y acabada que a tots anys y despeses conegudes per los sobredits mossèn Johan Gargalo u altra persona, que yo daré seguretat y fermança allà en Taust o Taraçona o Alaquon a qualsevulla persona que tingue poder per la villa y loch de Arnes...

Testes Domingo Guàrdia, ciutadà de Tortosa, e Miquel Orta, veí de Valderoures."

Notes

¹ Roser Puig. Catàleg dels Protocols Notarials dels antics districtes de Falset i Gadesa. Barcelona: Pagès Editors 2000.

² ACTo (=Arxiu de la Catedral de Tortosa). Protocols Notarials. Llorenç Albiol, 1.

³ Es curiós de remarcar la grafia d'aquesta població amb "h", un fet gens comú abans del segle XIX. Salvador Carbó. Guia d'Horta de Sant Joan. Tarragona: Diputació 2007, 14.

⁴ Mitjançant aquest document sabem que el notari Llorenç Albiol actuava com a batlle de la vila d'Arnes, o sigui, administrava justícia en nom del comandador santjoanista d'Orta, districte administratiu de l'orde de Sant Joan de l'Hospital.

⁵ Àngel Monlleó. Del camí de Sant Jaume de l'Ebre en terres de parla catalana, Dossier d'Història Terraltenca núm 6, Batea: Secció d'Arqueologia del Patronat pro Batea, 2003.

⁶ Jordi Nadal i Emili Giralt. Immigració i redreç demogràfic. Els francesos a la Catalunya dels segles XVI i XVII. Vic: Eumo Editorial 2000.

⁷ Jesús Massip. "La Casa de la Vila d'Arnes", La Voz del Bajo Ebro, núm.552. Tortosa: 1968, 8.

⁸ Un interessant estudi de les poques restes visibles d'aquest edifici el podeu trobar a: Joan Fuguat. L'arquitectura dels templers a Catalunya. Barcelona: Rafael Dalmau editor 1995, 135-136.

⁹ En aquella època els fossars es trobaven al costat de les esglésies de les poblacions

¹⁰ Vegeu l'annex del llibre de Joan-Hilari Muñoz. Les parròquies de la Terra Alta a mitjans del segle XVII. Dossier d'Història Terraltenca, Batea: Secció d'Arqueologia del Patronat pro Batea i Centre d'Estudis de la Terra Alta 2004.

¹¹ L'alna de Lleida mesurava 0'897metres i el pam d'alna feia 0,1945 m. Claudi Alsina, Gaspar Feliu i Lluís Marquet. Pesos, mides i mesures dels Països Catalans. Barcelona: Curial 1990, 116 i 188.

¹² Agraïm al mestre Rossend Aymí el haver-nos assessorat en aquest tema